

RATNO IZVJEŠTAVANJE U KONTEKSTU SUVREMENIH ORUŽANIH SUKOBA I NOVIH MEDIJSKIH TEHNOLOGIJA

Josip Čerina *

UDK: 070.14:355.405.7
070.431:355.405.7
070.431:316.77

Stručni rad

Primljeno: 12.XI.2011.

Prihvaćeno: 12.II.2012.

Sažetak

Ovaj rad se bavi analizom ratnog izvještavanja u kontekstu suvremenih oružanih sukoba i novih medijskih tehnologija. Zajedničko obilježje suvremenih oružanih sukoba i medija je njihova ovisnost o komunikacijskim tehnologijama. Medijske su tehnologije omogućile izvještavanje u realnom vremenu s različitim mjestima u ratnoj zoni, ali to za posljedicu ima nedostatak vremena za racionalno razmišljanje i prosuđivanje. Novinari svojim izvještavanjem presudno utječu na oblikovanje javnog mnijenja. Percepcija javnosti ovisi puno o onome što su mediji izabrali, ispustili, oblikovali i interpretirali. Profesionalna se etika novinara dovodi u pitanje prešućivanjem ili naglašavanjem, drastičnim opisivanjem događaja ili njegovim uljepšavanjem, tumačenjem događaja s ciljem propagande i slično. Vojska čini velike napore kako bi ograničila pristup bojištu, a novinare često dovodi u situaciju da preuzmaju materijale koje su im namijenili. Tako do javnosti mogu doći cenzurirane informacije i slike s terena koje ne odražavaju pravo stanje u ratnoj zoni. Kada se dogodi dvojba oko ratne intervencije onda su tu medijski prilozi o progonu, pljački, paleži, civilnim žrtvama, izbjegličkim konvojima i slično. Takve će slike sasvim sigurno utjecati pozitivno na pridobivanje javnosti za ratnu intervenciju.

Ključne riječi: ratno izvještavanje, oružani sukobi, cenzura, propaganda.

UVOD

Zajedničko obilježje suvremenih oružanih sukoba i medija je njihova ovisnost o komunikacijskim tehnologijama koja je odlučujuće utjecala na način ratovanja i ratno izvještavanje. Zbog toga se moramo istovremeno dotaknuti komunikacijske tehnologije koja oblikuje ratno izvještavanje i problematizirati njezinu ulogu u suvremenim oružanim sukobima. Prema Tayloru (2009.: 68) tri su glavna čimbenika koji oblikuju izvještavanje u ratu: vrijeme, prostor i pristup bojnopolju. Vrijeme za prikupljanje i obradu informacija o oružanom sukobu bitno je skraćeno zbog

* Dr. sc. Josip Čerina (jcerina@hcr.hr) predstojnik je Podružnice Zadar Hrvatskog centra za razminiranje.

naglog razvoja medijskih tehnologija koje sada omogućuju brzu razmjenu podataka. Razvoj medijske tehnologije promijenio je prirodu prikupljanja vijesti i povećao pritisak na televizijske izvjestitelje od kojih se očekuje izvještaj u roku od nekoliko minuta. Nekada su se rokovi mjerili u danima, a sada se očekuje izvještavanje uživo – dok događaj traje. Tradicionalni pristup obradi vijesti podrazumijevao je dovoljno vremena i provjeru prikupljenih informacija. Pojava „CNN-efekta“, odnosno 24-satno televizijsko izvještavanje o ratnim događajima za vrijeme Zaljevskog rata 1991. godine donosi nove teškoće za vjerodostojnost ratnog izvještavanja jer novinari često nemaju vremena provjeriti informacije iz drugih izvora. Za vrijeme rata i krize javnost je više usmjerena na televiziju kao medij koji izvještava u realnom vremenu. Zbog takvog pristupa, događa se da se vijesti o početku oružanog sukoba negdje u svijetu pojavljuju na televiziji bez pojašnjenja što je uzrokovalo sukob. Pojavom novih medija ublažava se ovaj problem jer se na internetskim portalima objavljuju vijesti i komentari te se uspostavlja dvosmjerna komunikacija. Pristup mjestu događaja je ključan čimbenik jer nema objektivnog i nepristranog izvještavanja ako se ograničava rad novinara. Ograničavanje pristupa bojištu opravdava se potrebom za tajnošću izvođenja borbenih aktivnosti i zaštite života vojnika te ugroženosti života novinara ukoliko bi išli samostalno na teren. Primjer za to može biti medijsko praćenje rata u Afganistanu koji je prvenstveno usmjeren na borbu protiv terorizma. Ograničava se pristup i objava informacija s bojnog polja te je prisutno uljepšavanje slike stanja kako bi se osigurala javna potpora. Prema Howardu Tumber (2004.) svjetski mediji ne daju cjelovitu sliku o ratu protiv terorizma. Vlade zemalja čije snage su izravno uključene u rat ulažu dodatne napore kako bi se opravdala vojna misija njihovih snaga. Kontrolom čimbenika koji oblikuju ratno izvještavanje (vremena, prostora i pristupa bojištu) izravno se utječe na vjerodostojnost medijskog izvještavanja o ratu i međunarodnim krizama.

U današnjem medijskom izvještavanju prevladavaju slike ratnih događaja u znaku neposrednosti i realnog vremena. „Medijski centrizam CNN efekta daje put prema moralno ‘lošem’ medijskom centrizmu u toj mjeri da je neumjerenost medijskih slika ljudske patnje koje bombardiraju naša osjetila kroz TV i ostale ekrane takva da se misli da one potkopavaju našu sposobnost za brigom.“ (Cottle, 2009.: 131). Medijski prostor još više dobiva na važnosti zbog moguće manipulacije gledateljima. „Naši stavovi prema tim slikama, naša definicija njihova značenja – naše prepoznavanje njihovih stvarnosti – ovisi puno o onome što su mediji izabrali, ispustili, oblikovali i interpretirali.“ (Watson, 2008.: 6). Opasnost od izvještavanja u realnom vremenu ogleda se u nedostatku vremena za racionalno razmišljanje i prosuđivanje, već je sve podređeno emocijama. „Tiranija realnoga vremena zahtijeva trenutne odluke koje ne dopuštaju odlaganje i vaganje argumenata. Ono što je u biti ugroženo jest ljudski razum, a posljedično čovjek u svojoj vlastitoj biti.“ (Klun, 2000.: 82). Nemogućnost cjelovitog pristupa informacijama o događaju vodi prema manipulaciji. Pozivajući se na brojne primjere Noam Chomsky (2002.: 23) ističe „važnost onemogućavanja razumijevanja i uspjeh koji se time postiže“. Isključenje vlastitog mišljenja o događaju postaje glavni čimbenik u pridobivanju javnosti za sudjelovanje u oružanom sukobu.

SUVREMENI NAČIN RATOVANJA

Pojam rata i danas predstavlja najvišu razinu sukoba. Posljednja dva desetljeća obilježili su učestali nacionalno-oslobodilački ratovi i pobune protiv totalitarnih režima te međunarodne intervencije samo u pojedinim slučajevima. Prema Noamu Chomskom (2008.) međunarodne intervencije se neće dogoditi ako nema interesa velikih sila. Kritički se osvrće na neka područja u svijetu gdje je izostala međunarodna pomoć jer su ratne intervencije „interesno pitanje“ koje se uz pomoć medija vješto prikriva. Mediji imaju nezamjenjivu ulogu u pripremi javnosti za nadolazeći oružani sukob jer se preko njih političko i vojno rukovodstvo obraća s gotovo uvijek čvrstim argumentima za ratnu intervenciju.

Suvremeni način ratovanja susrećemo tek kod međunarodnih ratnih intervencija. Prekretnica u tom evolucijskom procesu bio je Zaljevski rat 1991. godine koji predstavlja uvod u moderne oružane sukobe. Prilikom razmatranja uporabe oružanih snaga vrši se procjena cijene vojne misije jer se suvremeni oružani sukobi vode skupim i složenim borbenim sredstvima s izraženom ulogom zrakoplovstva. Uporaba sofisticirane borbene tehnike omogućila je uvođenje nove doktrine nazvane „zračno-kopnenom bitkom“. Ova doktrina odražava strukturu modernog ratovanja, dinamiku borbene moći (odnosa snaga), te primjenu klasičnih ratnih načela na zahtjeve modernog ratišta. Sve akcije na terenu iznad razine najmanjih borbi su pod snažnim utjecajem potpore zračnih snaga jedne ili objiju strana. Nova doktrina uporabe snaga dovela je do toga da su gubici svedeni na najmanju moguću mjeru. Prvi put je testirana u Perzijskom zaljevu 1991. godine, odnosno u ratu protiv Iraka. Po principu zračno-kopnene bitke, prvi udar je bio usmjeren na razaranje radarskog sustava, zapovjednih mjesta, središta za prijenos informacija, uz istovremenu provedbu djelovanja po ostalim važnim ciljevima te vojnoj i civilnoj infrastrukturi na cijelom neprijateljskom teritoriju. „Razvoj moderne senzorske tehnike i precizno navođenog zrakoplovnoga raketnog i bombarderskog naoružanja doveo je do toga da se rješenja ratnih sukoba postižu uz pomoć oružanih sustava, umjesto vojnika na zemlji. Zrakoplovstvo je zasad glavni nositelj udara uz pomoć precizno navođenih raketa i bombi.“ (Vuković, 2010.). Zaljevski rat je pokazao kako se ratni ciljevi mogu postići prvenstveno pomoću sofisticiranih oružja i s udarima iz zraka, dok je uloga kopnenih snaga ulazak u slabo branjen ili napušten prostor. „Na taj način postupno se izbjegavao izravan sukob ljudi na bojištu, odnosno, počela se gubiti mistična praksa – rijeke krvi na bojnopolju.“ (Domazet-Lošo, 2002.: 343). Modernom senzorskom tehnikom i naoružanjem postižu se ciljevi oružanog sukoba sa znatno manjim stradavanjem vojnika na bojnopolju. „Što se tiče mjesta bitke, fronta u klasičnom smislu više ne postoji. Bojno polje je jedan integrirani sustav koji je potpuno uklopljen u mrežu raznih informacija, što omogućuje izvođenje i koordiniranje različitih funkcija ratovanja (Klun, 2000.: 80). Posjedovanje informacija je glavno obilježje suvremenog načina ratovanja. Tko uspostavi potpuni informacijski nadzor na bojištu, taj je pobjednik u ratu. Težište je na brzom prikupljanju informacija, obradi i gotovo instiktivnoj reakciji.

U suvremene oružane sukobe ubraja se globalni rat protiv terorizma kao novi oblik rata potaknut od strane SAD-a nakon terorističkog napada 11. rujna 2001. godine koji su izveli pripadnici pokreta Al-Kaida. Otvorena je medijska kampanja koja je imala cilj pridobiti javnost za nadolazeće aktivnosti na planu građanske sigurnosti i globalne borbe protiv terorizma. „U kaotičnim tjednima i mjesecima nakon 11. rujna, temelji na kojima je naše povjerenje, kao Amerikancima, počivalo tako dugo, pogotovo naš osjećaj neranjivosti u domovini, bio je uzdrman kao nikada prije.“ (Cooke, 2007.: 202). Glavno pitanje je bilo otkud prijeti opasnost, odnosno gdje teroristi imaju utočište? Pretpostavljalo se da najviše prijetnji za globalnu sigurnost dolazi iz područja Iraka i Afganistana. Uz pomoć medija postignuta je globalna politička suglasnost oko hitnog poduzimanja ratne intervencije. Slijedom toga otvorene su dvije ratne fronte, najprije u Afganistanu, a zatim u Iraku. Globalni rat protiv terorizma poduzele su Savezničke snage predvođene SAD-om 7. listopada 2001. godine zračnim udarima u cilju navodnog sprečavanja pripreme i izvođenja velikih terorističkih akcija koje pored bombaških napada obuhvaćaju upotrebu kemijsko-biološkog oružja. Savezničke snage uz potporu prototalibanskih snaga nakon dvomjesečnih borbi oslobađaju sve važnije gradove u Afganistanu i time slamaju talibanski režim. Međutim, protivnik nije potpuno slomljen pa je otvoren prostor za gerilski rat. Neuspjehom u hvatanju vođe Al-Kaide Osame bin Ladena, pažnja se usmjerava na Irak za koji se pretpostavlja da proizvodi kemijsko-biološko oružje te je vjerojatno utočište odbjeglog vodstva Al-Kaide. Nova ratna intervencija u funkciji globalnog rata protiv terorizma započela je 20. ožujka 2003. godine s ciljem rušenja režima Saddama Husseina i sprečavanja pripadnika Al-Kaide da se domognu kemijsko-biološkog oružja. Nakon višednevnog opsadnog stanja, 9. travnja 2003. godine, pao je Bagdad, a time i vladavina Saddama Husseina. Vojna operacija je završila 1. svibnja 2003. godine. Rat se u Afganistanu i Iraku vodio istodobno na dvije različite razine. „Jedan lagodni u zraku i u medijima, i drugi surovi na zemlji. U prvom nema i ne smije biti poginulih, a u drugom poginuli, ranjeni i izbjeglice se i ne broje, jer oni ionako pripadaju istoj ili sličnoj etničkoj skupini, pa u konačnici nije bitno pogibaju li u međusobnim borbama, ili od višetonske bombe bačene s visine veće od pet kilometara.“ (Domazet-Lošo, 2002.: 344). Postborbena stabilnost je tako postala složenija i opasnija od izvođenja ratnih operacija, a javnost se izvještava o nasilju i kaosu u ratnoj zoni.

SPECIFIČNOSTI SUVREMENOG RATNOG IZVJEŠTAVANJA

Novinari svojim izvještavanjem presudno utječu na oblikovanje javnog mnijenja za vrijeme rata i krize, a to znači da je njihova primarna odgovornost prema javnosti. Obveza je svakog novinara pridržavati se novinarske etike jer je ona temelj vjerodostojnog izvještavanja. Prema Denisu McQuailu (1994.: 126) važnost novinarske etike ogleda se u odrednicama: istinitost i točnost; nepristranost i poštenje; poštovanje osobnosti i privatnosti; neovisnost od interesnih grupa; odgovornost prema društvu i društvenim dobrima; poštivanje zakona i morala, pristojnost i dobar ukus. Medijska

realnost koja se ne temelji na odgovornom izvještavanju može imati za posljedicu pasivnost i nepoduzimanje odgovarajućih koraka na planu zaštite ljudskih prava i etičkih načela za vrijeme ratnog izvještavanja. „Novinarov osjećaj za građanska prava, čak i domoljublje, može dovesti u pitanje njegovu percepciju o tome kako je najbolje ponašati se kao novinar. Prečesto, novinari susreću one koji zahtijevaju da znaju: vi ste s nama ili ste protiv nas?“ (Allan i Zelizer, 2004.: 5). Prešućivanjem ili naglašavanjem, drastičnim opisivanjem događaja ili njegovim uljepšavanjem, tumačenjem događaja s ciljem propagande i slično, opet dovode u pitanje profesionalnu, ali i osobnu etiku svakog novinara. Svaki bi ratni izvjestitelj trebao svakodnevno iznova preispitivati svoje djelovanje i na svakom primjeru iznova utvrđivati svoje etičke kriterije.

Živimo u vremenu u kojem se o ratu i međunarodnim intervencijama ne može govoriti ako istovremeno ne govorimo o medijima koji stvaraju našu stvarnost. „Kad bukne oružani sukob, usputnom promatraču nije uvijek jasno da su zapravo počela dva rata – ‘stvarni rat’ i ‘medijski rat’. U stvarnim ratovima umiru stvarni ljudi. U medijskim ratovima realnosti poput smrti i uništenja udaljene su od opće javnosti koja ne sudjeluje u tim sukobima upravo zahvaljujući posredničkoj ulozi medija.“ (Taylor, 2009.: 82). Komunikacijske tehnologije omogućuju brzo prenošenje slike rata s različitih mjesta u ratnoj zoni (kopna, zraka, mora ili s pojedinog borbenog sustava). To utječe na drugačije razumijevanje rata kao takvog načina rješavanja međunarodnih kriza i izvještavanja o oružanom sukobu. Javnost je uglavnom usmjerena na televizijsko izvještavanje „koje će donijeti bolju opskrbu spektakularnih scena i virtualnih slika ‘bez krvi’ od dugotrajnih i krvavih posljedica okupacije“ (Cottle, 2009.: 125). Često se problematizira povećano zanimanje javnosti i gledanost informativnih emisija o ratnim intervencijama jer se može raditi o motivima gledatelja sličnim kao u slučaju gledanja nekog filmskog spektakla. Pada sumnja na realnost ratnih događaja jer sve to možemo u miru gledati kod kuće. „Problem realnosti i imaginarnosti posebice se pokazuje kod fenomena rata i njegove mediatizacije. Izvješćivanje o ratu obavlja se kao ‘show’, specifičan ‘reality show’, u kojemu se isprepliću virtualnost i stvarnost. Na jednoj strani ljudi prate rat na TV-ekranu, po mogućnosti udobno zavaljeni na kauču, što oduzima ratu njegovu tvrdnu realnost. S druge strane rat je više nego realan, takoreći hiperrealan, jer se čovjeku prikazuje u njegovoj vlastitoj dnevnoj sobi. Mogli bismo reći da hiperrealizam graniči već s nadrealizmom – po potrebi rat možemo isključiti pritiskom na puce i posvetiti se vedrijim stvarima. Slično je čak i sa samim sudionicima u ratu.“ (Klun, 2000.: 84). Teško je postaviti granicu između divljenja učinkovitoj suvremenoj tehnici i naoružanju i želji za informiranjem kako bi se zauzelo mišljenje o događaju kojem na posredan način svjedočimo. Emocije tu granicu gotovo i ne prepoznaju ukoliko se radi o nešto udaljenijem području oružanog sukoba za koji procjenjujemo da neće imati utjecaja na naš život i rad. Medijska konstrukcija surove realnosti oružanog sukoba može utjecati na javnost koja zahtijeva hitne mjere u rješavanju krize. Primjerice, medijsko izvještavanje o pokolju albanskih civila u selu Račak na Kosovu koji se dogodio 15. siječnja 1999. godine bili su povod za međunarodni pritisak na srbijansko vodstvo. Izvještavanje o krizi na Kosovu i strahotama koje se tamo događaju, pridonijelo je oblikovanju javnog mnijenja koje je političarima međunarodne zajednice bilo poticaj

za donošenje odluke o ratnoj intervenciji na Srbiju. Međutim, medijsko izvještavanje može se koristiti u propagandne svrhe pa se u takvim slučajevima iskrivljena slika ratnih događaja pokušava razotkriti objavljivanjem vijesti, videopriloga i komentara na internetskim stranicama. Tako mogu biti dostupni videoisječci o različitim ratnim događajima zabilježeni od civila iz ratnih područja i običnih vojnika. „Ove ‘sirove’ slike rata pružaju pogled na rat iz temelja, često otkrivajući egzistencijalne strahove, uzbuđenja i užase ratovanja kao i brutalnog utjecaja na vojnike koji sudjeluju u tome i njihove spremnosti da se predaju medijskom razmišljanju koje doprinosi slici rata kao zabavi. Indirektno, instiktivni prizori ratnog nasilja danas su pristupačniji nego ikad prije kroz današnje globalne komunikacijske mreže i komunikacijske tokove.” (Cottle, 2009.: 126). Uspostavljanjem dvosmjerne komunikacije preko interneta i korištenjem društvenih mreža mogu se rasvijetliti okolnosti nekog ratnog događaja, a to sasvim sigurno doprinosi vjerodostojnosti ratnog izvještavanja. Suvremeni ratovi idu prema ‘tehnologijskoj perfekciji i virtualiziranju ratne stvarnosti’.” (Galović, 2001.: 10). Danas prevladava virtualna stvarnost koju nam donose nove medijske tehnologije.

Medijsko izvještavanje o globalnom ratu protiv terorizma otvorilo je mnoga pitanja. „Vrhunac apsurdna ratovanja postignut je videozapisima u realnom vremenu, s glavama krstarećih raketa, koje pogađaju studiozno i selektivno odabrane ciljeve. To je izravan prijenos cinizma, gdje sredstvo razaranja postaje sredstvom i informiranja.” (Domazet-Lošo, 2002.: 344). Iz borbenih akcija mogle su se vidjeti zelene siluete zrakoplova i krstarećih raketa tijekom noćnog napada, ali smo ostali u neznanju o široj slici rata. Većina snimki koje je vidjela javnost snimljena je od strane vojske pa takvo izvještavanje povlači pitanje vjerodostojnosti ratnog izvještavanja. Tek nakon borbene akcije se izvještava je li ili nije uspješno završila pojedina vojna akcija. Istražujući medijsku pristranost i opravdanje za globalni rat protiv terorizma Jim A. Kuypers (2006.) utvrdio je „masovnu pristranost medija” i dokazao nedovoljnu prisutnost izvještavanja o ratu protiv terorizma u Americi, a takvo medijsko izvještavanje nije imalo značajnog utjecaja na antiratno raspoloženje šire javnosti. Novinari su pružali malo informacija o pripremi i tijeku borbenih akcija, a izvještavanje je uglavnom bilo usmjereno na postborbene događaje.

ULOGA VOJNE CENZURE U RATNOM IZVJEŠTAVANJU

U uvjetima suvremenog načina ratovanja, cenzura se naziva „sigurnosnom provjerkom” u funkciji zaštite informacija važnih za izvođenje vojnih operacija. Ograničavanjem pristupa bojištu, mjestu događaja, vojska vrši nadzor nad neželjenim slikama iz ratne zone, a to izravno utječe na objektivno i nepristrano izvještavanje. „Vojnička strategija manipulacije medija zbog toga je već u osnovi suprotna poslanstvu medija, čiji cilj nije samo objektivno i nepristrano izvješćivanje, nego su ujedno i prostor javne diskusije te suočavanja mišljenja.” (Klun, 2000.: 80). Kada se dogodi dvojba oko ratne intervencije onda su tu medijski prilozi o progonu, pljački, paleži, civil-

nim žrtvama, izbjegličkim konvojima i slično. Takve slike će sasvim sigurno utjecati pozitivno na pridobivanje javnosti za ratnu intervenciju.

Cenzura za vrijeme Zaljevskog rata (1991.)

Ovaj rat je bio prekretnica u evoluciji oružanih sukoba u kojem je sofisticirana borbena tehnika zauzela glavnu ulogu. Upotrebom takve borbene tehnike i primjenom nove doktrine upotrebe snaga dovela je do toga da su gubici Savezničkih snaga svedeni na najmanju moguću mjeru. Ratno izvještavanje bilo je zasnovano na informacijama prethodno pripremljenih mobilnih timova koji su pratili kopnene postrojbe u akciji. Oni su se pripremali za novinarsku misiju zajedno s postrojbom koju će pratiti na zadatku. „Odluka za umetanjem novinara u američke i britanske vojne snage, kao način da se osigura da novinari mogu ‘biti tu’ podigla je očekivanja da će buduće izvještavanje biti bolje, cjelovitije, punije i pouzdanije.“ (Allan i Zelizer, 2004.: 5). Procjena vojnog vrha bila je da će se novinari iz mobilnih timova neizbježno zbliziti s vojnicima jer su na „istoj“ zadaći što će pozitivno utjecati na izvještavanje s bojišnice. Članovi mobilnih timova radili su po dogovorenim smjernicama prije polaska na teren kako ne bi bilo otklona od dogovorenog načina izvještavanja i ponašanja u ratnom okružju. Reporteri iz mobilnih timova su bili u obvezi svoje tekstove i slike dati na pregled časnicima za odnose s javnošću kako bi oni odlučili što se može poslati u press-centar u Rijadu (Saudijska Arabija) radi daljnje distribucije i emitiranja. Vojska je takvim načinom pristupa bojištu stvorila dojam da se može neometano izvještavati. Razlog je taj da je u ovom ratu prijavljen vrlo mali broj slučajeva vojne cenzure. Od ratnih izvjestitelja iz mobilnog tima očekivalo se da „primjerak svojeg izvještaja daju kolegama, što se kosilo sa srži novinarskog natjecanja za pronalaženjem uzbudljive nove ‘priče’, ali je bilo bolje od zabrane pristupa, izostavljanja novinara.“ (Taylor, 2009.: 79). Novinarima koji nisu bili članovi odabranih mobilnih timova bio je zabranjen pristup bojištu, čekali su informacije u vojnom press-centru.

Medijsko praćenje pripreme operacije kopnenih snaga, koja se odnosila na „omekšavanje terena“ učestalim djelovanjem zrakoplovnih snaga, temeljilo se na informacijama i materijalima dobivenima izravno od vojske. Nakon višetjednog bombardiranja pokrenuta je operacija kopnenih snaga pod nazivom „Pustinjska sablja“ 24. veljače 1991. godine koja je imala za cilj oslobađanje Kuvajta. Združene kopnene snage su se kretale toliko brzo da novinari iz mobilnih timova nisu uopće imali vremena pripremiti i poslati primjerak izvješća za press-centar u Rijad. Tek nakon četiri dana počela su pristizati izvješća s bojišnice tako da se izvještavanje svelo na prenošenje informacija s konferencija za novinstvo iz Rijada. Vojska se na temelju iskustava iz prethodnih oružanih sukoba odlučila za izravno obraćanje publici zaobilazeći tradicionalnu posredničku ulogu novinara i tako postala glavnim kreatorom upravljanja javnim mišljenjem o ratu koji se vodi. „Rat protiv Iraka 1991. godine bio je jedan od prvih televizijskih događaja u globalnom selu u kojem je cijeli svijet gledao vojni spektakl (Kellner, 2004.: 136). Televizijsko izvještavanje u prvom planu, odnosno 24-satno prenošenje stanja na bojištu, uglavnom je iz kuta zračnih snaga.

Prevladavale su snimke ratnog zrakoplovstva u akciji, njihovo djelovanje precizno vođenim bombama i raketama koje pogađaju samo vojne ciljeve. Koalicijske snage su pripremile materijale za televizijske novinare koji su i dalje osigurali njihovu dostupnost u glavnim vijestima. Kako bi sve izgledalo normalno, organizirane su konferencije za novinstvo na kojima su ratni zapovjednici izvještavali o stanju na bojištu i uspjesima na pojedinim borbenim smjerovima. Informacije namijenjene javnosti su pažljivo odabrane. Novinari su mogli postavljati različita pitanja, a vojska je davala svoje odgovore. Kako se radilo o novom modelu ratovanja i sofisticiranoj ratnoj tehnici, neupućeni novinari nisu ni imali pitanja za koje vojska nije imala pravi odgovor te je time vojska dodatno učvrstila poziciju vjerodostojnog izvora informacija. Na iračkoj strani, u Bagdadu je stranim novinarima bilo dopušteno ostati. Vojni vrh je smatrao da će njihova nazočnost omogućiti izvještavanje o masovnom uništenju javnih i gospodarskih objekata i civilnim žrtvama koje će zgroziti svjetsku javnost, a to bi moglo pokrenuti proturatnu kampanju koja bi zaustavila bombardiranje. Međutim, koalicijske snage su znale za to pa su posegnule za selektivnim gađanjem ciljeva u samom gradu precizno vođenim raketama i bombama koje su gotovo nepogrešivo pogađale odabrane ciljeve. Kako se isključivo radilo o vojnim ciljevima i objektima koje je koristio politički vrh, novinarima je bio zabranjen pristup tim mjestima u bojazni da bi javnost bila upoznata o uspješnom djelovanju savezničkih snaga, a to bi loše utjecalo na moral vlastitih snaga. Procjena iračkih snaga da će koalicijske snage gađati civilne objekte u Bagdadu pokazala se pogrešnom tako da iračka propaganda uopće nije došla do izražaja.

Necenzurirani Domovinski rat u Hrvatskoj (1991. – 1995.)

Početak rata u Hrvatsku su došli brojni inozemni novinari među kojima i oni koji su imali iskustva u ratnom izvještavanju za razliku od domaćih novinara koji su bili neiskusni u toj vrsti novinarstva. Kako su novinari pristupili izvještavanju prema profesionalnim standardima istinitog i nepristranog rada, događalo se na početku rata da su u svojim izvješćima pružali nepotrebne informacije na određenom području ili o nekom događaju koje su mogle pomoći neprijatelju u daljnjim borbenim aktivnostima. Primjerice, u medijskim izvješćima bilo je informacija o pogođenim ciljevima, materijalnoj šteti, panici koja je zavládala, javnom mnijenju i slično. Javnost je od novinara očekivala potpuno i pravodobno informiranje za što je bilo potrebno uspostaviti vojno-informacijsku djelatnost. „Tek stvaranjem Hrvatske kao nezavisne države u hrvatskom komunikacijskom prostoru javljaju se i vojno-informacijske djelatnosti putem otvorenih sustava (novine, radio i televizija) kao i putem zatvorenih sustava (u prvim postrojbama Hrvatske vojske).“ (Sapunar i Beš, 1995.: 76). Zbog nedovoljna iskustva i kašnjenja u donošenju akata za vojno-informativnu djelatnost postojala je opasnost da će neku od medijski posredovanih informacija neprijatelj iskoristiti. Nakon prvih nekoliko ratnih mjeseci donesena je Uredba o informativnoj djelatnosti za vrijeme ratnog stanja kojom se uređuju pravila novinarskog rada. Kako ovom Uredbom nije bilo jasno definirano koje su informacije od posebnog

značaja za obranu zemlje, Ministarstvo informiranja je donijelo posebnu uputu za provedbu Uredbe. Novinari su za izvješćivanje s terena trebali zatražiti akreditaciju od Ministarstva informiranja. Akreditacija je bila obvezna za sve novinare, osim za novinare lokalnih medija. Za rad na terenu, pored akreditacije, obvezna je bila dozvola zapovjedništva tog područja. Obilazak pojedinih područja mogao je biti uvjetovan pratnjom osobe iz službe informiranja pri zapovjedništvu. Uputom je nabrojano što nije dopušteno prikupljati niti objavljivati: „brojčano stanje i organizaciju vojnih snaga, položaj vojnih postrojbi, naoružanje i količinu streljiva, planove ratnih operacija, kretanje vojnih transporta i opskrba“. Pored toga, ova uputa sadrži uobičajeno upozorenje prema kojemu “pri snimanju treba izbjegavati kadrove koji definiraju borbene položaje u odnosu na prepoznatljive točke u prostoru, a u cilju očuvanja ljudskog digniteta izbjegavati snimanje teško ranjenih i poginulih“. U jednom slučaju djelovalo se cenzorski na temelju Uredbe vezano za tekst o ratnim okolnostima u Slavoniji koji je objavljen u prvom siječanskom broju *Slobodnog tjednika* 1992. godine. „Razlog odluci bio je tekst ‘Stenogram Jastrebovih razgovora iz Vinkovaca’ u kojem je, prema obrazloženju rješenja, bio i ‘dio podataka o oružanim snagama i obrani koji su vojna tajna’, te informacije štetne za obranu zemlje.“ (Mučalo, 1999.: 129). Iako je Uputa imala elemente cenzorskog djelovanja nije se nijednom primijenila na strane novinare. Ovo potvrđuje veteran ratnog izvještavanja Martin Bell koji sa sjetom ističe: „Posljednji rat s kojeg se moglo izvještavati kako treba bio je rat u bivšoj Jugoslaviji. Sve se promijenilo s napadom na New York 11. rujna. Postalo je preopasno, novinare otimaju i uzimaju za taoce.“ (*Jutarnji list*, 21.IV.2010.). Kako nije uvedena opća cenzura u prikupljanju informacija, vojska je mogla pribjeći mjeri nadzora tek samo ako postoje osobito važni sigurnosni razlozi. Informativna služba pri zapovjedništvima operativnih zona, kasnije zbornih područja, bila je zadužena za prijem novinara i njihov pristup terenu i nižim vojnim postrojbama. Ona je bila neophodna za uspostavu komunikacije Hrvatske vojske i novinara. Ministarstvo obrane je propisalo uvjete i pravila o načinu komunikacije vojnih osoba s novinarima. Cjelovit prikaz temeljnih akata kojim je bila regulirana vojno-informativna djelatnost dali su Sapunar i Beš (1995.: 142-166) u knjizi *Vojno komuniciranje*.

MEDIJSKA PROPAGANDA I ORUŽANI SUKOB I

Javnost se toliko oslanja na medije za vrijeme oružanog sukoba kako bi došla do informacija i tumačenja složenih događaja koji su prethodili ratnom stanju i svakodnevnih ratnih događaja dok oružani sukob traje. „Posljedica je toga da čovjek pojavu i događaj prihvaća kao stvarne samo ako oni postoje u informacijskom prostoru.“ (Domazet-Lošo, 2010.: 24). Naglašena ovisnost o informacijama koje posreduju mediji omogućuje zloupotrebu. Ukoliko se ne poštvaju profesionalni standardi istinitog i nepristranog izvještavanja, novinari su vrlo blizu propagandi u ratne svrhe.

Ratna propaganda za vrijeme Domovinskog rata u Hrvatskoj (1991. – 1995.)

Poznato je da se ratna propaganda oduvijek provodila po određenom modelu. Analizirajući ratno izvještavanje u knjizi *Principi ratne propagande* Anne Morelli (2004.) aktualizirala je pristup analizi ratne propagande lorda Arthura Ponsonbya. Ona je njegove argumente i načela sistematizirala u deset modela argumentacije: 1) Mi ne želimo rat; 2) Neprijatelj je isključivi krivac za rat; 3) Neprijatelj ima demonske osobine; 4) Mi se borimo za dobru stvar, a ne za sebične ciljeve; 5) Neprijatelj namjerno čini zlodjela. Kad mi pogriješimo, to je uvijek nehotice; 6) Neprijatelj se koristi nedopuštenim oružjem; 7) Naši gubici su neznatni, a protivnički golemi; 8) Našu stvar podupiru umjetnici i intelektualci; 9) Naša misija je sveta i 10) Izdajnik je onaj tko sumnja u naše izvještaje. Polazeći od ovih modela argumentacije ratne propagande, slijedi kratak osvrt na ratnu propagandu u Domovinskom ratu. Priprema velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku počela je psihološkim ratom Srbije. „Cilj velikosrpskih snaga bio je onemogućiti uspostavu državnog poretka na područjima općina i gradova u kojima je pretežno živjelo srpsko stanovništvo.“ (Čerina, 2008.: 416). Srbijanski političari su često u javnosti isticali da su protiv svakog rata i da su „Srbi miroljubiva nacija koja treba da spasi Jugoslaviju“. Prema njima, jedini krivci su Hrvati koji navodno tjeraju srpsko stanovništvo iz Hrvatske. Javno su pozivali na agresiju opravdavajući se da Hrvati ugrožavaju ljudska prava Srba u zajednicama s njihovom dominacijom te da su isključivi krivci za rat, inače do njega ne bi ni došlo.

„Oblikovanje slike o neprijatelju oduvijek je bio omiljen postupak stabiliziranja javnog mišljenja u doba rata, odnosno u vrijeme njegove pripreme. Oblikovanje slike o neprijatelju kod stanovništva stvara osjećaj ugroženosti povezan s potrebom za jakim vodstvom, odnosno velikom spremnošću na prihvatanje autoritarnog vodstva. Što je navodna opasnost od stvarnog ili izmišljenog protivnika veća, to je i veća potreba za jakim vođama.“ (Kunczik i Zipfel, 2006.: 265). Primjer za to je jačanje režima Slobodana Miloševića nakon dolaska Franje Tuđmana na vlast u Hrvatskoj, pobjedom na prvim višestranačkim izborima 1990. godine. Oblikovanje negativne slike o novoizabranoj vlasti počelo je upravo tada, prikazujući novoizabranu hrvatsku vlast kao ustašoidnu i fašističku. Smatralo se da će to kod lokalnog srpskog stanovništva stvoriti osjećaj ugroženosti i vapaj za spasom. Hrvati su općenito prikazivani kao narod sklon agresiji i zločinima ističući primjere iz Drugoga svjetskog rata kao „siguran scenarij“ ako Srbija ne stane u obranu srpskog stanovništva. Jaka srpska propaganda nastavljena je u toj mjeri da je čak i jedan dio međunarodne zajednice u prvim mjesecima rata povjerovao u „opravdanost“ velikosrpske agresije smatrajući Hrvate odgovornima za rat na prostoru bivše Jugoslavije. Takva propaganda sasvim sigurno je utjecala na sporo priznanje Republike Hrvatske kao samostalne i suverene države koje se dogodilo tek 15. siječnja 1992. godine. „Odgovor Hrvatske na uništavajući psihološki rat Srbije bio je prvenstveno takav da ga značenjski u najvećem dijelu može pokriti sintagma ‘medijski rat’. Hrvatska se u medijskom ratu koristi i tehnikama psihološkog ratovanja, ali zbog općih ratnih ciljeva i značajka Domovinskog rata ona se pritom dominantno služi informiranjem, pri čemu mediji unatoč

promidžbene usmjerenosti imaju i nadalje višesmjernu komunikacijsku funkciju.“ (Sapunar i Beš, 1995.: 93). Početkom rata redovito je malo informacija o razlozima za oružani sukob. Umjesto stvarnih ciljeva rata, agresor u javnosti navodi svoje motive koji se u tom trenutku čine jedino opravdanima. Srpska strana je stalno isticala kako se oni bore za dobru stvar, spašavaju Jugoslaviju. Stvarnost je bila posve drugačija, srbijanska agresija je imala cilj stvaranja „Velike Srbije“ sa zapadnim granicama Virovitica – Karlovac – Karlobag. Potporu su tražili od umjetnika i intelektualaca za provedbu programa „Svi Srbi u jednoj državi“ kako bi se u javnosti stvorio dojam da se Srbija bori za „pravu stvar“. Tijekom rata potpora javnog mišljenja može se zadržati samo različitim propagandnim aktivnostima u što spada umanjivanje vlastitih i uveličavanje protivničkih gubitaka. Medijsko izvještavanje treba pokazati da su sve borbene akcije opravdane i da nije bilo nepotrebnog stradavanja. Kad su u pitanju naši vojnici, instiktivna reakcija javnosti treba biti potpora.

Poznato je da su kršenja humanog postupanja, kako prema civilima tako i prema vojnicima koji više ne sudjeluju u neprijateljstvima sastavni dio rata. Međutim, propaganda rado stvara dojam da takva zlodjela čini samo protivnička strana. Ako se neosporno dokaže da su u borbenoj akciji stradali civili, to se objašnjava kolateralnim žrtvama koje se nisu mogle izbjeći. Primjerice, u velikosrpskoj akciji na naselje Škabrnja u blizini Zadra 19. studenoga 1991. godine stradao je veliki broj nedužnih civila i branitelja koji nisu pružali otpor. „Neprijatelj je zarobljavao i ubijao sve pred sobom, šokirajući svijet. Nedužni civili, starci, djeca, preko 80 duša mučki je izmasakrirano i poklano u jednom danu.“ (Kaleb, 1999.: 156). Ovu činjenicu, srpska strana je pokušala objasniti time da su hrvatske snage držale civile za vlastite taoce te da su bile neizbježne civilne žrtve. Radilo se o teškom kršenju humanitarnog prava u kategoriji međunarodnog ratnog zločina.

Propaganda za vrijeme NATO-ove intervencije na SRJ (1999.)

Intervencija snaga NATO-a na području SR Jugoslavije pod nazivom „Saveznička snaga“ privukla je velik broj novinara. Vlasti SR Jugoslavije nisu se odlučile za izdavanje uredbe za rad inozemnih i domaćih novinara. Smatrali su dovoljnim ograničenjem i pravilima rada koje uređuje Zakon o javnom informiranju i samo proglašenje ratnog stanja. Početkom borbenih akcija zrakoplovstva snaga NATO-a protjerani su mnogi strani novinari, a neki su završili u pritvoru. Novinar Igor Kolovrat koji se zatekao u Beogradu, po utvrđivanju njegova identiteta, dobio je nalog za napuštanje SR Jugoslaviju u roku od samo nekoliko sati (Mučalo, 1999.: 121). Antun Masle kojemu su izdane dozvole za rad u Crnoj Gori pritvoren je 20. travnja 1999. godine u Podgorici zbog navodne špijunaže. Zbog zdravstvenih problema prebačen je u Klinički bolnički centar u Podgorici iz kojeg je uspio pobjeći 6. lipnja iste godine. „Od početka slučaja oko mene, radilo se o otmici jer sam imao sve moguće papire, putovnicu, akreditacije i sve što je trebalo, a kod uhićenja nisam doista ništa snimao. Oni su kasnije izvadili taj film iz fotoaparata i razvili ga, ali na njemu nije bilo ničega što ima bilo kakve veze sa špijunažom“ – izjavio je Antun Masle nakon

bijega iz crnogorskog zatvora Spuž (*HRT*, 13.VI.1999.). „Samo neki dopisnici su se mogli vratiti i nastaviti izvještavati, ali slika je bila ona koju je TV Srbija slala u svijet.“ (Malović, 1999.: 103). Vlada Republike Srbije usvojila je opću odluku o novinarskoj djelatnosti tijekom ratnog stanja, a Ministarstvo informiranja većinu je svojih ovlasti prepustilo vojnim vlastima. U Beogradu je uspostavljen vojni press-centar koji je na sebe preuzeo komunikaciju s novinarima i izdavanje akreditacija za rad u ratnim uvjetima. Novinari su bili obvezni napraviti posebne akreditacije koje je izdavala vojska. Dozvole se nije moglo lako dobiti jer nije bilo nikakve službene obavijesti o tome što treba priložiti i gdje se javiti za akreditaciju. Pokušao se ostaviti dojam kako nisu upućeni u organizaciju rada s medijima (Mučalo, 1999.).

U uvjetima cenzure nad informacijama do javnosti su stizale kontradiktorne informacije oko broja poginulih i ranjenih tijekom zračne operacije NATO-a. „Manipulacija se događala i na razini priča i brojeva.“ (Klun, 2000.: 79). Nakon tri mjeseca od završetka operacije zračnih snaga, NATO je priznao da je u operaciji „Saveznička snaga“ uništen znatno manji broj borbenih sredstava u odnosu na one koji su javnosti predstavljeni nakon pojedinih borbenih akcija. Kako se Vojska Jugoslavije vješto koristila maskiranjem, uspjela je prikriti stvarne gubitke. Pretpostavljalo se da je uništeno oko 130 zrakoplova Vojske Jugoslavije na zemlji, a u stvarnosti je to bilo tek desetak jer su zračne snage NATO-a uništavale makete ili rashodovane avione. Drvene makete aviona izrađene s oplatom od lima i ugrađenim spremnicima u koje je uliveno i nešto goriva. Osim savršene vizualne slike ujedno su davale identičan radarski i infracrveni odraz pojedinog tipa borbenog aviona prilikom djelovanja zrakoplova NATO-a.

Srpska strana je pretjerala u iznošenju lažnih podataka o gubicima zrakoplova snaga NATO-a i uspješnom otporu vlastite protuzračne obrane. „Potkraj zračne operacije srpska strana je objavila kako je Vojska Jugoslavije oborila oko 80 zrakoplova NATO-a. Taj broj je kasnije smanjivan, dok se konačno nije zaustavio na uništenih 58 zrakoplova. Najveća je to razlika između objavljenih i stvarno oborenih aviona od kada postoji ratno zrakoplovstvo.“ (Rendulić, 2003.: 65). Na srpskoj televiziji su prikazani samo ostaci jednog F-117A i F-16CG, a to znači da se radi o gubitku samo dva zrakoplova. Ostaci tih zrakoplova i njihovo obaranje dominirali su u ratnom izvještavanju srpskih medija. Podatak da nije uhvaćen živ ili pronađen mrtav bar jedan od pilota tako velikog broja oborenih zrakoplova također ide u prilog tome da se radi o lažnim podacima i njihovom korištenju u propagandne svrhe.

VAŽNOST IZVJEŠTAVANJA O ZAŠTITI CIVILA U RATU

Protjerivanje i raseljavanje stanovništva u području zahvaćenom ratom česta su pojava, nastaju velike patnje civilnog stanovništva, na rubu životne egzistencije i traju godinama. Zaštita civila za vrijeme oružanih sukoba temelji se na četiri Ženevske konvencije iz 1949. godine koje su i danas na snazi. Posebno valja istaći zajednički članak 3. ovih konvencija koji „odražava humanitarna načela koja su temelj cjelokupnog međunarodnog humanitarnog prava“ (Fabijanić Gagro, 2008.: 1115). Ovim

člankom su propisana minimalna pravila kojih se sve strane u svim prilikama i na svakom mjestu moraju pridržavati za sve slučajeve oružanih sukoba koji nemaju međunarodni karakter. Prvenstveno se radi o dužnosti humanog postupanja kako prema civilima, tako i prema vojnicima koji više ne sudjeluju u neprijateljstvima. Zaštita vojnika i civila za vrijeme oružanih sukoba temelji se na „pravilima *jus cogens* koja obvezuju sve strane u svim vrstama oružanih sukoba, uključujući i snage UN ili međunarodne organizacije koja djeluje po ovlaštenju Vijeća sigurnosti“. (Degan, 2006.: 872). Razlikovanje vojnika i osoba koje su izravno uključene u oružani sukob od civila je temelj prava oružanog sukoba. Obvezno je poduzimanje svih raspoloživih mjera u zaštiti civilnog stanovništva. U ratno vrijeme, ukoliko se za to pokaže potreba mogu se uspostaviti mjesta i zone pod posebnom zaštitom. Niti jedna od zaraćenih strana ne smije koristiti to područje za pripremu i izvođenje vojnih operacija, niti je smije jednostrano dokinuti. Tako su, primjerice, u srpnju 1992. godine, za vrijeme Domovinskog rata uspostavljene tri UNPA zone koje su trebale osigurati normalizaciju života na privremeno okupiranom području (Čerina, 2008.). Iako se vjerovalo da će dolazak mirovnih snaga UN-a osigurati zaštitu civilnog stanovništva na okupiranom području, to se nije dogodilo. Neprijateljske snage nastavile su progon nesrpskog stanovništva i uništavanje njihove imovine.

Vjerodostojno ratno izvještavanje podrazumijeva istinito i objektivno izvještavanje o patnjama i stradavanju civilnog stanovništva jer ratna propaganda upravo s takvim slikama može manipulirati javnošću. „Suvremenom je novinarstvu izazov pronaći način da premosti često sukobljena profesionalna, komercijalna i etička stajališta u vezi s pronalaženjem i prezentacijom vijesti, istodobno prihvaćajući percepciju novinarstva kao profesije s istaknutom društvenom ulogom.“ (Sheridan Burns, 2009.: 8). Primjerice, izvještaj u kojem se nepotrebne žrtve objašnjavaju kao neizbježne žrtve „prijateljske vatre“ ili „kolateralne žrtve“. Jedan od novinskih izvještaja naslova „U zračnom udaru NATO-a slučajno je ubijeno pet afganistanskih vojnika“ objavljen je na *Index portalu* 7. srpnja 2010. godine. Glasnogovornik NATO-a Josef Blotz izjavio je da je vjerojatni razlog incidentu loša koordinacija između NATO-ovih snaga i afganistanske vojske. „Zrakoplovi NATO-a greškom su bombardirali vojni položaj, što je rezultiralo pogibijom afganistanskih vojnika“, potvrdio je Navruz Ali Mohamodza, policijski časnik pokrajine Gazni u kojoj se napad dogodio. Objasnio je da su meta zračnog napada bili talibani koji su vrlo aktivni u tom području. Snage ISAF-a često su na udaru kritika zbog pogibije civila prilikom izvođenja operacija usmjerenih na pobunjenike. Afganistanski vojnici i policajci često stradavaju u tzv. prijateljskoj vatri. Značaj medijskog izvještavanja leži u pružanju informacija građanima zemalja čije su snage uključene u misiju da donesu odluke o podržavanju potpore ratnoj intervenciji. „Novi ratovi i danas proizvode ekstremne oblike nasilja, uglavnom povremeno te su opskrbljeni jednostavnijim oružjem. Machete nastavljaju utjerivati zastrašujuće namete (takse) u smislu masovne smrti i sakaćenja na kontinentima Afrike i Azije, dok paljba iz pješačkog oružja, nevođene laserske bombe, ubijaju većinu ljudi u sukobima na našoj planeti danas (Cottle, 2009.: 120). Budući da se i za vrijeme suvremenih oružanih sukoba događaju slučajevi kršenja humanitarnog prava potrebno je proširiti granice tradicionalnog izvještavanja u kojem će se više

izvještavati o zaštiti civila i slučajevima kršenja međunarodnog humanitarnog prava i običaja ratovanja.

ZAKLJUČAK

Zbog razvoja komunikacijskih tehnologija nastale su promjene oblika suvremenog ratovanja i prezentacije realnosti rata. Za cjelovito razumijevanje oružanog sukoba potrebno je televizijsko izvještavanje u realnom vremenu uzeti s rezervom te se dodatno informirati o ratnim događajima iz drugih medija, ponajprije novih medija koji omogućuju dvosmjernu komunikaciju. Vojska i nadalje velik dio kontrole provodi ograničavanjem pristupa novinara ratnoj zoni. Ograničava se pristup bojištu zbog straha da se u javnosti ne pojave neželjene slike ratnih strahota što bi moglo ozbiljno uzdrmati javnu potporu ako se preuranjeno dozna istina. Cenzura je usmjerena na kontrolu nad slikama iz ratne zone koje stvaraju jake emocije i time preplavljaju razum. Poznato je da emocije zauzimaju središnju ulogu u medijima, nasuprot razumu koji zahtijeva vrijeme i dodatne informacije za zauzimanje mišljenja, primjerice, slike preplašenih civila iz ratnog područja imaju veću težinu od riječi novinara koji izvještava o događaju. Novinari ne smiju odustati od čina svjedočenja jer oni trebaju prvenstveno izvještavati na temelju onoga što su vidjeli i/ili čuli u ratnoj zoni. „Biti tamo sugerira da će nasilje, razaranje, patnja i smrt koje neizbježno predstavljaju tamnu stranu rata nekako prikazati drugačije - pristupačnije za odgovor i možda manje vjerojatno da će se ponoviti – samo zato što su novinari negdje u blizini“ (Allen i Zelizer, 2004.: 5). Potrebno je više izvještavati o kršenju humanitarnog prava i zaštiti civila. Pogledom u budućnost, očigledno je da će vojna služba zadužena za promidžbu imati sve težu zadaću zbog novih medijskih tehnologija koje novinarima omogućuje brz prijenos različitih informacija koje će biti vrlo teško kontrolirati. Možemo očekivati da će vojska za vrijeme vojnih operacija, u nedostatku drugog rješenja, civilno stanovništvo deportirati iz područja ratnih operacija i omogućiti pristup mjestu događaja tek kada bude sve „čisto“ te se zauzimati za izvještavanje sa sigurnog mjesta i samo preko vojnog press-centra. Novinarski bi rad na terenu mogli preuzeti vojni izvjestitelji kao službeni očevici, a to bi značilo povratak na sami početak ratnog izvještavanja lišenog novinara s prvih crta bojišnice. Tada bi ratno izvještavanje bilo pod ozbiljnom sumnjom u vjerodostojnost izvještavanja o ratnim događajima.

LITERATURA

- Allan, Stuart & Barbie Zelizer (2004.) *Reporting war: journalism in wartime*. London, New York: Routledge.
- Burns, L. Sheridan (2009.) *Razumjeti novinarstvo*. Zagreb: Medijska istraživanja.
- Chomsky, Noam (2002.) *Mediji, propaganda i sistemi*. Zagreb: Čvorak.
- Chomsky, Noam (2008.) *Intervencije*. Zagreb: Profil.
- Cottle, Simon (2009.) *Global Crisis Reporting: Journalism in the Global Age*. Maidenhead: McGraw-Hill Education.
- Cooke, J. Byrne (2007.) *Reporting the war: freedom of the press from the American Revolution to the War on Terrorism*. New York: Palgrave Macmillan.
- Čerina, Josip (2008.) „Branitelji benkovačkog kraja u Domovinskom ratu“ *Društvena istraživanja* 17 (3): 415-435.
- Domazet-Lošo, Davor (2002.) *Hrvatska i veliko ratište: međunarodne igre na prostoru zvanom bivša Jugoslavija*. Zagreb: Udruga Sv. Jurja.
- Domazet-Lošo, Davor (2010.) *Hrvatski domovinski rat 1991.-1995.: strateški pregled*. Zagreb: Udruga Hrvatski identitet i prosperitet.
- Degan, Đ. Vladimir (2006.) *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Fabijanić Gagro, Sandra (2008.) „Promjena kvalifikacije oružanog sukoba“ *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 29 (2):1067-1092.
- Galović, Milan (2001.) *Rat u transformaciji*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Kellner, Douglas (2004.) „The Persian Gulf TV war revisited“. U: Allan, Stuart & Barbie Zelizer (ur.): *Reporting war: journalism in wartime*. London, New York: Routledge. Str. 136-154.
- Klun, Branko (2000) „Rat i mediji – etički izazovi na kraju stoljeća“ *Medijska istraživanja* 6 (1): 75-87.
- Kunczik, Michael i Astrid Zipfel (2006.) *Uvod u znanost o medijima i komunikologiju*. Zagreb: Zaklada Friedrich Ebert.
- Kuypers, A. Jim (2006.) *Bush's War: Press Bias and Framing of the War on Terror*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.
- Malović, Stjepan (1999.) „Mediji u ratu ili rat medija?“ *Politička misao* 36 (2): 103-113.
- McQuail, Denis (1994.) *Mass Communication Theory*. London, Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications.
- Morelli, Anne (2004.) *Die Prinzipien der Kriegspropaganda*. Springe: Zu Klampen Verlag.
- Mučalo, Martina (1999.) „Novinarstvo u ratnim uvjetima“ *Politička misao* 36 (2): 120-135.
- Rendulić, Zlatko (2003.) *Preobrazba SAD-a u imperijalnu silu*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

- Sapunar, Marko i Ivan Beš (1995.) *Vojno komuniciranje*. Zagreb: Hrvatsko vojno učilište.
- Taylor, M. Philip (2009.) „Novinarstvo pod paljbom: izvještavanje o ratu i međunarodnim krizama“. U: Cottle, Simon (ur.): *Informacije, odnosi s javnošću i moć*. Zagreb: Medijska istraživanja. Str. 67-83.
- Tumber, Howard (2004.) „Prisoners of news values?: journalists, professionalism, and identification in times of war“. U: Allan, Stuart & Barbie Zelizer (ur.): *Reporting war: journalism in wartime*. London, New York: Routledge. Str. 190-205.
- Vuković, Danijel (2007.) „Interoperabilnost NATO-ovih snaga“. Dostupno na http://www.hrvatski-vojniki.hr/hrvatski-vojniki/1342007/i_nato2.asp (19. VII.2010.)
- *** *Index portal*, 7.VII.2010. „NATO greškom ubio šest afganistanskih vojnika“. Dostupno na <http://www.index.hr/vijesti/clanak/u-zracnom-udaru-natoa-slucajno-ubijeno-pet-afganistanskih-vojnika/500554.aspx> (18.IX.2010.)
- *** *Jutarnji list*, 21.IV.2010. „To je bio posljednji rat iz kojeg se moglo izvještavati“. Dostupno na <http://www.jutarnji.hr/-to-je-bio-posljednji-rat-iz-kojega-se-jos-moglo-izvjestavati-/705162/> (10.IX.2010.)
- *** *HRT*, 13.VI.1999. „Novinar Antun Masle stigao u Dubrovnik“. Dostupno na <http://www.hrt.hr/arhiv/99/06/13/HRT0009.html> (10.IX.2010.)

WAR REPORTING IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY ARMED CONFLICTS AND NEW MEDIA TECHNOLOGIES

Josip Čerina

Summary

This paper deals with the analysis of war reporting in the context of contemporary armed conflicts and new media technologies. A common characteristic of contemporary armed conflicts and the media is their dependence on communication technologies. Media technologies were enabling the reporting in real time from different locations in the war zone, but its consequence is a lack of time for the rational thinking and considering. Journalists with their reporting crucial influence on the formation of public opinion. The public perception depends a lot on what the media have chosen, dropped, formed and interpreted. Journalists professional ethics are questionable because of passing over in silence or emphasizing, drastic describing the event or its embellishment, or interpretation of events with the aim of propaganda and so on. The army is making great efforts to limit access to the battlefield, and journalists often leads to a situation to take materials that they were intended. So the public can get information and pictures from the field censored that do not reflect the true situation in the war zone. When it happens doubts about the war intervention, then there are media reports on the persecution, robbery, arson, civilian casualties, refugee convoys and so on. Such images will certainly impact positively on gaining public for the war intervention.

Keywords: war reporting, armed conflicts, censorship, propaganda.

